

Domagoj Kostanjevac

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera

Osijek

Branko Kuna, 2012. *Predikatna i vanjska posvojnost u hrvatskome jeziku*. Osijek: Filozofski fakultet, 223 str.

Predikatna i vanjska posvojnost u hrvatskome jeziku prva je knjiga Branka Kune nakon brojnih znanstvenih i stručnih radova te nekoliko uredničkih knjiga. Knjiga je logičan nastavak autorova znanstvenog rada koji je znatnim dijelom obilježen bavljenjem posvojnošću (od prvih radova i magistarske radnje o izražavanju posvojnosti genitivom u hrvatskom jeziku preko doktorske disertacije o atributnom genitivu sve do radova o posvojnosti nakon disertacije i knjige koja je tema ovog prikaza). Knjiga broji 223 stranice te je podijeljena u pet glavnih poglavlja: *Uvod*, *O posvojnosti*, *Predikatna posvojnost*, *Vanjska posvojnost* i *Zaključak*, pri čemu poglavlja o predikatnoj i vanjskoj posvojnosti čine središnji dio knjige. Nakon toga slijedi iscrpan popis literature i izvora te predmetno kazalo. Autor u prvom dijelu knjige donosi svoje dosadašnje spoznaje i zaključke iz svojih prije napisanih radova o posvojnosti te brojne nove spoznaje i zaključke o posvojnosti temeljene na izvrsnom poznavanju domaće i strane lingvističke literature o posvojnosti i primjeni te literature na građu hrvatskog jezika. Knjiga jest ponajprije lingvistička, ali u određenim dijelovima ona se može odrediti i kao filozofsko i pravno djelo, što je logično jer su blisko značajni izrazi pojmu *posvojnosti* kao što su *posjedovanje*, *vlasništvo*, *pripadanje* itd. te uz njega neizbježno vezani glagoli *imati*, *posjedovati*, *biti* dio i filozofskih i pravnih promišljanja.

U *Uvodu* autor ukratko govori o svojim pobudama za pisanje knjige te kaže da u hrvatskom jeziku treba razlikovati tri glavna načina izražavanja posvojnosti: atributnu, predikatnu i vanjsku posvojnost. Dan je i pregled sadržaja svakog dijela knjige te pojašnjenje nazivlja u literaturi vezanog uz posvojnost u hrvatskom jeziku.

Teorijsko objašnjenje posvojnosti i svih njezinih sastavnica dano je u drugom poglavlju pod naslovom *O posvojnosti*. U suvremenom jezikoslovlju na posvojnost se gleda kao na univerzalnu pojmovnu kategoriju, a ona je nastala na temeljnom pojmovno-odnosnom modelu koji uključuje posjednika (*possesor*) i posjedovano (*possessed*). Budući da se posvojnost može razložiti na brojne posebne slučajeve, postavlja se pitanje treba li odrediti opće značenje posvojnosti s

kojim bi ti posebni slučajevi bili povezani. Uzevši u obzir da su u različitim jezicima različiti posvojni odnosi uključeni u semantički opseg istog sintaktičkog modela, traženje je općeg značenja posvojnosti opravdano. Kada se interpretiraju posvojni odnosi, treba ih dovesti u vezu s čovjekom i njegovim materijalnim i duhovnim iskustvom te u interpretaciju uključiti i implikature. U vezi sa sadržajem posvojnog polja često se spominje dioba na neotuđivu i otuđivu posvojnost. Iako je razlika između tih dvaju pojmova na prvi pogled jasna – u neotuđivoj posvojnosti posvojni je odnos utvrđen prirodnim, vremenski neograničenim putem te se ne pretpostavlja djelovanje posjednika u svojstvu kontrolora, a u otuđivoj prostorna je veza između posjedovanog i posjednika stalna, uključuje kontrolu posjednika nad posjedovanim, ali posjedovano nije obvezna oznaka posjednika – nema jasne granice između tih dvaju pojmova, a njihovo svojevrsno razdvajanje nastaje isključivo u čovjekovoj sferi tijekom povijesnog razvoja. Ako se promatraju tri glavna načina izražavanja posvojnosti u hrvatskom jeziku, razlika između neotuđive i otuđive posvojnosti uglavnom se ograničuje na atributnu, manjim dijelom na vanjsku, a vrlo rijetko na predikatnu posvojnost. U hrvatskom jeziku razlika između otuđive i neotuđive posvojnosti nije gramatikalizirana. U tom poglavlju obrađuje se atributna posvojnost, način izražavanja posvojnosti koji nije središnja tema knjige. Ona je utemeljena na gramatikaliziranim odnosima unutar imenske skupine u kojoj je posjednik zavisni član skupine, onaj koji sintaktički uvijek ima atributnu ulogu, a posjedovano je glava skupine. Autor daje pregled sredstava za izražavanje atributne posvojnosti, tj. posvojnika u koje ubraja posvojni genitiv, posvojne pridjeve i posvojne imenice, prijedložni izraz *od + G*, ali uvrštava i kategorije koje u svom nazivu nemaju određenicu *posvojni*, ali u sebi sadrže neki od posvojnih koncepata (dio-cjelina), a to su kvalitativni genitiv i kvalitativni instrumental za koje autor kaže da su postojani signali neotuđivosti, ali je mišljenja da bi u tim primjerima bilo točnije govoriti o neotuđivom pripadanju, a ne o posvojnosti. Što se tiče posvojnika, zanimljiva je uporaba prijedložnog izraza *od + G* te autor postavlja pitanje zašto se jedno od temeljnih značenja genitiva, njegovo posvojno značenje, ističe dodatnim morfološkim sredstvom. Razlozi pojavljivanja posvojnog prijedložnog genitiva u suvremenom jeziku pronalaze se u pojavi praslavenskog i sveslavenskog prijedloga *od* u prvim zapisima svakog od tih jezika te u velikoj proširenosti posvojnog značenja prijedloga *od* u jezičnom razvoju djeteta (djetetu je do šeste godine života lakše izraziti odnos između dvaju predmeta umetanjem prijedloga između dviju imenskih riječi nego tvorbom posvojnih pridjeva koja njima predstavljaju složeniju sintaktičku operaciju). Hoće li se ili ne uporabiti prije spomenuti prijedložni izraz, ovisit će o raznim semantičkim i situacijskim razlozima, pri čemu

rodbinski i drugi odnosi među ljudima kao podvrsta žive otuđive posvojnosti pokazuju najveći odklon od normativnih preporuka.

Predikatna posvojnost, jedan od dvaju središnjih pojmova i dijelova. Ta se vrsta posvojnosti odnosi na ostvarivanje posvojnog odnosa onim jezičnim sredstvima koji su u rečenici primarni predikati, tj. na razini se rečenice ostvaruje tako što su posjednik i posjedovano povezani eksplicitnim glagolskim elementom. Ističe se bliskost posvojnih, lokacijskih i egzistencijskih konstrukcija s obzirom na to da sve izražavaju neku relaciju. Posvojnosti je najbliža lokacijska shema kao bazična i konkretna predodžba čovjeka o stvarnosti i svijetu oko sebe. Glagoli *biti* i *imati* najprošireniji su u izražavanju predikatne posvojnosti u hrvatskom jeziku, a često se pojavljuju i u egzistencijsko-lokacijskim konstrukcijama, pri čemu se *imati* pojavljuje u bezličnim konstrukcijama u prezentu, a u prošlom i budućem vremenu prevladaju oblici egzistencijsko-lokacijskog *biti* (supletivizam vremenske paradigme), dok su dopune tih glagola najčešće u genitivu i nominativu. Autor donosi dva stajališta o općoj tipologiji posvojnih konstrukcija – Heineovo i Stassenovo. Heine govori o trima temeljnim načinima izražavanja posvojnosti: atributnoj i dvjema vrstama predikatne posvojnosti – u jednoj je posjednik subjekt, a posjedovano dopuna, a u drugoj posjedovano je subjekt, a posjednik dopuna. Autor donosi prikaz Heineovih događajnih shema kao onih konkretnih područja iz kojih su izvedeni izrazi za posvojnost: akcija (X uzima Y), lokacija (Y je smješten u (kod) X), pratnja (X je s Y), genitiv (X's Y postoji), cilj (Y postoji za X), izvor (Y postoji iz/od X), topik (što se tiče X, Y postoji), jednakost (Y je X's (Y)). Stassen kao glavni i jedini kriterij za tipologiju predikatne posvojnosti uzima kodiranje posjednika i posjedovanog u terminima njihove gramatičke uloge. Njegove su četiri temeljne vrste predikatne posvojnosti lokacijski posvojnici, komitatitivni posvojnici, topik-posvojnici i imati-posvojnici. Autor, govoreći o izricanju predikatne posvojnosti u hrvatskom jeziku, kaže da se uočavaju četiri vrste predikata: glagolski, sponski, polusponski i dekomponirani predikat. Govoreći o sintaktičkim ulogama posjednika i posjedovanog u predikatnim konstrukcijama, ističe se da posjednik može biti subjekt, neizravni objekt, priložna oznaka (lokativna dopuna) te predikatno ime, a posjedovano objekt, subjekt te instrumentalna dopuna ili dodatak. Središnji dio ovog poglavlja, a i jedan od najvažnijih dijelova knjige, jest onaj o glagolima *imati* i *biti*. Detaljnom analizom brojnih primjera autor donosi brojne zaključke o uporabi tih dvaju glagola u posvojnim konstrukcijama i sintaktičkim, semantičkim i pragmatičkim razlozima različite uporabe. Na primjer, posebnost posvojnih odnosa izražena glagolom *imati* ovisi o semantici posjednika i posjedovanog te se mogu izdvojiti četiri vrste odnosa – vlasnički odnosi ili odnosi posjedovanja,

odnosi cjelina-dio/dio-cjelina, rodbinski i socijalni odnosi, pseudoposvojni odnosi. Budući da postoji značajna povezanost između lokacijskih i posvojnih konstrukcija, logičan je prikaz lokacijske naravi glagola *imati* kao kanonskog načina izražavanja posvojnosti u hrvatskom jeziku. Zanimljiva je analiza glagola *imati* u posvojno-rezultativnim konstrukcijama u kojima je riječ o svršenoj prošloj radnji čiji rezultat postoji u trenutku izricanja te nastavlja postojati. Ta je konstrukcija sve raširenija na europskom jezičnom prostoru, a hrvatski je s obzirom na proširenost te konstrukcije na europskom prostoru na samom rubu. Kao važno sredstvo u izražavanju predikatne posvojnosti ističe se glagol *pripadati* čije se značenjsko polje preklapa u dvama posvojnim značenjima sa značenjskim poljem glagola *imati*: lokaciji i vlasništvu, dok su posvojna značenja dostupnosti, rodbinskih odnosa i apstraktne posvojnosti dio značenjskog polja glagola *imati*, ali ne i *pripadati*. Uspoređujući posvojne odnose izražene glagolima *imati* i *pripadati* može se reći da je u konstrukcijama s glagolom *imati* veći naglasak na posjedniku, a u konstrukcijama s glagolom *pripadati* na posjedovanom. Glagol *biti* u predikatnim posvojnim konstrukcijama ima relacijsku ulogu, a posvojno je značenje sadržano u gramatičkom obliku posjedovanog i posjednika. Izdvajaju se konstrukcije usmjerene na posjedovano – Pn + *biti* + Pk (dativne, pridjeložne i ostale konstrukcije usmjerene na posjedovano unutar kojih se izdvajaju dvije skupine – u prvoj je posjednik izrečen posvojnim pridjevima i posvojnim zamjenicama, a u drugoj je predikatno ime imenska skupina s imenicom *vlasništvo* kao glavom konstrukcije, a zavisni je dio imenica u genitivu ili neke druge sročne morfološke kategorije) i konstrukcije usmjerene na posjednika (ekvativne konstrukcije, kvalitativni genitiv kao predikatno ime, *bez* + G kao predikatno ime, *u* + L kao predikatno ime te pridjevni instrumental kao predikatno ime). Na kraju se poglavlja ukratko analiziraju predikatne posvojne konstrukcije s polusponskim (njihova je uporaba ograničena) i dekomponiranim predikatima (novija tipološka osobina europskih jezika koja se iz administrativnog prelijeva i u druge funkcionalne stilove).

Vanjsku posvojnost, kao pojavu koja još nije obrađivana u hrvatskom jezikoslovlju, autor obrađuje u četvrtom poglavlju knjige. Vanjske posvojne konstrukcije (VPK) one su u kojima su sastavnice posjednik i posjedovano razdvojene jedna od druge drugim rečeničnim sastavnicama, tj. monolitnost je imenske skupine razdvojena ili podijeljena na razini rečenice na dvije NP koje su sintaktički neovisne jedna o drugoj, ali su obje podređene predikatu. Po tome se razlikuju od unutrašnjih posvojnih konstrukcija u kojima je posjednik unutrašnji u odnosu na sastavnicu koja sadržava posjedovano te zajedno čine NP, tj. posjednik i posjedovano u kontaktnom su položaju. Na sve VPK proteže se pojam pogođenosti

kao jedno od njihovih prototipnih svojstava, pri čemu će na izbor vanjskog posjednika utjecati živost posjednika, semantička vrsta glavnog predikata, stupanj otuđivosti, semantika posjedovanog te njegov sintaktički položaj. VPK se često široko shvaćaju, ponajviše zbog stajališta kako rečenice s VPK i UPK ne moraju nužno biti sinonimične, već je dovoljna denotativna bliskost između njih, a granice u odnosu na atributnu i predikatnu posvojnost ne mogu se lako odrediti. Autor govori o trima vanjskim posjednicima u hrvatskom jeziku: vanjski posjednik u nominativu, dativu i akuzativu. U hrvatskom jeziku razlikuju se 4 vrste nominativnih VPK: konstrukcije s glagolima doživljavanja: $Pk_N - V - O - Pn_I$, konstrukcije s glagolima gibanja i djelovanja: $Pk_{N, pro} - V - Pn_{A, I}$, konstrukcije s glagolima promjene: $Pk_N - V - Pn_I$ i poredbene konstrukcije u kojima je posjednik sadržan u dvjema imenskim skupinama koje predstavljaju predmete uspoređivanja, a posjedovano predstavlja njihovo svojstvo kao polazište za usporedbu. Vanjski je posjednik u dativu u svjetskoj literaturi opisivan kao najčešći obilježivač vanjskog posjednika. Dativ kao padež odražava introvertno stajalište, tj. označuje odnos ili smjer od nečeg udaljenog prema nečemu bližem, tj. označuje blizinu i primitak (*Kuća pripada **starijem bratu***). Autor pokazuje zašto u najvećem broju slučajeva nije točno tradicionalno mišljenje u hrvatskom jezikoslovlju kojim se posvojnem dativu pripisivala atributna uloga – NP kojima bi dativ trebao pripadati ne funkcioniraju izvan rečenice za razliku od drugih posvojnih skupina, u izrazima s dativom dva su sintaktička elementa često odvojena jedan od drugog, tj. izostaje kontaktni položaj posjednika i posjedovanog objekta kao u većini UPK, te ograničenja sintaktičke naravi vezana uz tzv. zamjenjivost dativa i drugih posvojnika što kao glavni argument ističu oni koji uključuju dativ u atributne kategorije (*mi ga* u rečenici *Maknuli su mi ga s nogostupa na Gornjem gradu* ne može biti zamijenjeno s *moj ga* u toj rečenici - **Maknuli su moj ga s nogostupa na Gornjem gradu*). U hrvatskom jeziku vanjski posjednik u dativu pojavljuje se s trima vrstama predikatnih glagola: prijelaznim, pasivno/neakuzativnim i neergativnim. Konstrukcije s vanjskim posjednikom u dativu sadržavaju četiri temeljna strukturna obrasca: $S + V + Pk_D + Pn_{Obj}$, $S + V + Pk_D + O + Pn_{PP}$, $S + V + Pk_D + Pn_{PP}$, $V + Pk_D + Pn_S$, a tim obrascima treba dodati još jedan u kojem je vanjski posjednik u dativu s prijedlogom *k* – $S + V + Pk_{k+D} + Pn_{PP}$, a takvi su primjeri rjeđi nego prije u hrvatskom jeziku. Semantičkom analizom u knjizi je pokazano da je nemoguće neutralizirati razlike između posvojnog dativa i drugih načina izražavanja posvojnosti – izravnost i pogođenost pridonijeli su da se dativna konstrukcija doživljava uspješnijom u prikazivanju bliske veze između posjednika i posjedovanog objekta. Kada je riječ o vanjskom posjedniku u akuzativu, akuzativne se VPK u određenoj mjeri preklapaju s dativnim VPK, ali je područje dativnih puno šire. Tri su vrste akuzativnih VPK: VPK s glagolima

tjelesnog dodira, VPK s glagolima gledanja i VPK s glagolima za izricanje stanja. Razlika između dativnih i akuzativnih VPK jest u tome što se dativnim VPK više ističe posjedovano, a akuzativnim posjednik.

U poglavlju *Zaključak* autor ukratko donosi pregled prvih četiriju poglavlja izdvajajući iz svakog najvažnije spoznaje, ali i sintetizirajući te spoznaje u obliku općih zaključaka za pojedine probleme spomenute i obrađene u knjizi.

Autor pokazuje zavidnu sposobnost objašnjavanja, usustavljivanja i donošenja novih spoznaja o posvojnosti za koju i sam priznaje da je intuitivno lako određiva, ali lingvistički znatno teže opisiva. Knjiga je rezultat minucioznog i iscrpnog proučavanja i istraživanja posvojnosti tijekom 15 godina, što se i vidi u samoj knjizi. Iako je njegovo primarno lingvističkoteorijsko usmjerenje generativno-transformacijsko, autor pokazuje odlično poznavanje drugih lingvističkih teorija i postavki te ih sve rabi u ovom radu kako bi što bolje pojasnio određene teze i probleme koje obrađuje. To je još jedna vrijednost ove knjige te je na taj način knjiga metodološki postala zanimljivija. Knjiga će odlično poslužiti kroatistima, slavistima, stručnjacima drugih jezika, lingvistima koji se bave ili se namjeravaju baviti posvojnošću, ali i studentima jezičnog usmjerenja jer će u njoj naći sintezu raznih teorija o posvojnosti i na taj način započeti svoje bavljenje posvojnošću. Zbog svega navedenog može se reći da je ova knjiga izrazito vrijedan doprinos kroatistici, slavistici i lingvistici općenito te se radujemo novim autorovim radovima o posvojnosti, ali i drugim lingvističkim temama.